

דף שבועי

בס"ד

פרשת בשלח, תשפ"א, מספר 1404

משילוח אבר(ה)ם ושרי ממצרים ל"בשלח פרעה את העם"

משה צפור

ההתממשות קיים ברובד הגלוי, אך החוזר וקורא בספר בראשית מוצא עוד קודם לכן רמזים סמויים לתקופה זו של חיי בני יעקב. בפרק י"ב מופיע סיפור על אבר(ה)ם, שבגלל הרעב ירד למצרים עם ביתו (עם שרי אשתו וכנראה גם עם לוט), אבל שלא בטובתו קרו להם אירועים בלתי צפויים.³ אבר(ה)ם הציג אותה כאחותו, וכך פנה אליה: "הֲנֵה נָא יִדְעֵתִי כִּי אִשָּׁה יִפְתַּ מְרָאָה אֶתְּ. וְהָיָה כִּי יֵרְאוּ אֹתְךָ הַמִּצְרִיִּם וְאָמְרוּ אֲשֶׁרְתוּ זֹאת וְהִרְגוּ אֹתִי וְאֹתְךָ יַחֲיוּ.⁴ אֲמַרְי נָא אַחֲתִי אֶתְּ לְמַעַן יֵיטֵב לִי בְעַבְדְּךָ וְחִיתָה נְפֹשִׁי בְּגִלְגָלְךָ" (בר' יב:יא-יג). שרי נלקחה אל בית פרעה. פרעה היטיב עם אבר(ה)ם, והוא זכה לרווחה: "וּלְאֲבָרְם הֵיטִיב בְּעַבְדוֹ וַיְהִי לוֹ צֹאן וּבָקָר וְחֲמֹרִים וְעֶבְדִּים וְשִׁפְחֹת וְאֶתְנַת וְגַמְלִים" (שם:טז), אך ה' הביא על פרעה "נגעים גדולים", והוא הבין כי סיבתם "עַל דְּבַר שְׂרֵי אִשְׁתְּ אֲבָרְם" (שם:יז). פרעה קרא לאבר(ה)ם לשיחת נזיפה על שהטעה את המצרים באמרו ששרי היא אחותו, ולא נמסרה תגובתו של אבר(ה)ם.⁵ בסופה הוא פוקד עליו: "וְעַתָּה הִנֵּה אֲשַׁתְּךָ קַח וְלֵךְ" (שם:יט). הכתוב מוסיף: "וַיֵּצֵאוּ עָלָיו פְּרָעָה אֲנָשִׁים וַיִּשְׁלְחוּ אֹתוֹ וְאֶת אִשְׁתּוֹ וְאֶת כָּל אֲשֶׁר לוֹ" (שם:כ). מה היה תפקידם של אותם

במרכז הפרשה: קריעת ים-סוף וטביעת חיל מצרים. לפי המסורת, אירוע זה היה ביום השביעי של פסח, אף שבמקרא אין לזה אחיזה מפורשת.¹ ידועה האמרה: "מעשה אבות סימן לבנים", ועל דרך ההרחבה: "כל מה שאירע לאבות סימן לבנים", ונתפרשה אמרה זו בפנים הרבה.² פעמים רבות, הקורות את האבות הן מעין רמז מטרים לאשר, באופן מסוים, יקרה את בניהם. בברית בין הבתרים שכרת ה' עם אברהם (בר' ט"ו), הודיע לו ה' כי בני בניו יהיו גרים בארץ לא להם, ואחרי שנות שעבוד רבות ייצאו ברכוש גדול. הגזירה הזו אכן התגשמה: בגלל רעב ירדו יעקב ובניו ביתו למצרים, ושם נתקבלו כאורחים רצויים, אבל כעבור זמן מצאו עצמם לכודים במצרים תחת יד פרעה. הקשר הזה בין הידיעה מראש לבין

* פרופ' משה צפור הוא פרופסור מן המניין (בדימוס), המחלקה לתנ"ך באוניברסיטת בר-אילן, וראש החוג לתנ"ך במכללת גבעת וושינגטון.
** נר זיכרון לבתנו ורד טל נ"ע (נלב"ע ט"ו בשבט תשס"ח).

1 זיהוי התאריכים הוא מתוך חישוב הנראה מכוון להגיע למועד שהוא יום טוב שאין לו כשלעצמו קישור לאירוע כלשהו – היום השביעי של פסח; ראו רש"י לשמ' יד:ה (עפ"י המכילתא). דוגמתו החישוב המזהה את יום מתן תורה (שמ' י"ט) עם חג השבועות שמועדו בגמר ספירת שבעה שבועות מ"החל חַרְמֵשׁ בְּקֶמֶה" (דב' טז:ט) / 'מִמְחֶרֶת הַשְּׁבִיט' (וי' כג:טו-טז). כיוצא בזה נעשה החישוב שהיום העשירי בחודש השביעי (במ' כט:ז) היה היום שבו התבשר משה שנשלח לישראל, בתום ארבעים יום וארבעים לילה שעשה בהר.

2 ראו: תנחומא בובר, לך לך, יב; רמב"ן על בר' יב:ו, ובמקורות נוספים. ראו גם: אוריאל סימון, קריאה ספרותית במקרא: סיפורי נביאים, ירושלים ורמת-גן תשנ"ז, עמ' 157-150.

3 אירוע זה, ובפרט הדמיון לסיפורים אחרים בספר בראשית, מעורר שאלות, והן נדונו רבות בפרשנות ובמחקר. ראו בהרחבה מאמרי: "המוטיב 'אשתי-אחותי ומלך' – שלושה סיפורים וארבעה וקריאה אחרת", שאנן כה (תש"ף, בדפוס).

4 ויש הרואים בזה רמז מטרים לגזירתו של פרעה: "...אם בן הוא וְהִמְתֵּן אֹתוֹ וְאִם בַּת הוּא וְחִתָּה" (שמ' א:טז).
5 השווו בר' כ:ט-יג.

שילוחם את ישראל בחיפזון, מתוך החרדה "כִּלְנוּ מֵתִים!", שמשמעותו למעשה גירוש (ראו גם יב:לט), הפך עד מהרה לתחושה של "שִׁלְחָנוּ ('הרשינו ללכת' – מתוך אווילות) אֶת יִשְׂרָאֵל מֵעַבְדָּנוּ!".

גם אחרי שניתכו עליהם מכות אחרות, שגרמו לנכונותם לקבל את דרישות משה ואהרון, בוטלה הסכמתם של המצרים מייד עם סור המכה מעליהם (כגון שמ' ח:ד, יא; ט:כח, לה). אך בפסוקים הנזכרים כאן מובלט המהפך בהלוך הרוחות, באמצעות משחק המילים בכפל המשמעות של השורש של"ח.

יושם לב לכך, שקודם לכן דרשו מצרים מפרעה: "שִׁלַּח אֶת הָאֲנָשִׁים (כדי ש) יַעֲבֹדוּ אֶת ה' אֱ-לֹהֵיהֶם!", ומן הסתם, כפי שהבינו את כוונתם של משה ואהרון, לאחר החגיגה (שמ' ה:א) הם ישובו להווייתם הקודמת, עבדים בשירות הממלכה. עתה, לאחר מכת בכורות (שמ' יב:לג), הם אינם תולים עוד את שילוחם של ישראל בזה שיציאתם מיועדת רק כדי לעבוד את אלוהיהם. האירוניה היא, שעתה נזעק פרעה על ששחררו מלעבוד את מצרים. ברם, לאירוניה צד שני: דברי חרטה משמיעים גם ישראל, אשר זה עתה יצאו ממצרים "ביד רמה" (שמ' יד:ח), ואחרי שחזו בעיניהם את מעשי ה' ונפלאותיו. עתה הם רואים את צבא מצרים רודף אחריהם, וכך הם מטיחים בפני משה:

הַמְּבַלִּי אֵין קְבָרִים בְּמִצְרַיִם לְקַחְתָּנוּ לְמוֹת בְּמִדְבָּר? מֵה זֹאת עֲשִׂיתָ לָנוּ לְהוֹצִיאָנוּ מִמִּצְרַיִם? הֲלֹא זֶה הַדְּבָר אֲשֶׁר דִּבַּרְנוּ אֵלֶיךָ בְּמִצְרַיִם, לֵאמֹר: חַדֵּל מִמֶּנּוּ וְנַעֲבֹדָה אֶת מִצְרַיִם כִּי טוֹב לָנוּ עֲבַד אֶת מִצְרַיִם מִמֹּתֵנוּ בְּמִדְבָּר! (שמ' יד:יא-יב).

אכן, "וייהפך לבב העם אל פרעה"...

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:

<http://www1.biu.ac.il/parasha2>

כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע בדוא"ל.

הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן
יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון
עורכת לשון: רחל הכהן שיף

"אנשים"? לפועל של"ח בבניין פיעל שתי הוראות עיקריות: האחת – 'לשחרר, להרשות ללכת', ומשמעותו האחרת – 'גירוש'.⁶ אם כן, אותם אנשים מצווים לדאוג לכך שאבר(ה)ם וכל אשר לו יסתלקו מארצו של פרעה, על מנת שלא לשוב עוד,⁷ ואבר(ה)ם ושרי יוצאים ממצרים ברכוש רב (בר' יג:א-ג).

והנה, בסיפורי ישראל במצרים בספר שמות יש הדהוד לפרשה זו: "וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה עוֹד נִגַע אֶחָד אָבִיא עַל פְּרַעֲה וְעַל מִצְרַיִם, אַחֲרַי כֵּן יִשְׁלַח אֶתְכֶם מִזֶּה כְּשִׁלְחוֹ כָּלָה גֵרֶשׁ יִגְרֶשׁ אֶתְכֶם מִזֶּה" (שמ' יא:א). ההיגד האחרון נראה כהבהרה; מהו אותו 'שילוח'? אין משמעו 'ירשה לכם ללכת', אלא "גֵרֶשׁ יִגְרֶשׁ". בדומה לזה: "עֲתָה תִרְאֶה אֲשֶׁר אֲעֲשֶׂה לְפְרַעֲה כִּי בְיַד חֲזָקָה יִשְׁלַחַם וּבְיַד חֲזָקָה יִגְרֶשֶׁם מֵאַרְצוֹ" (שמ' ו:א).

מעניין ביותר הוא משחק המילים בפסקה הבאה (שמ' יג:יא). משה ואהרון מציגים בפני פרעה את דרישתו של ה': "שִׁלַּח עָמִי וַיַּעֲבֹדְנִי!" (שמ' יג:ג). עבדי פרעה שוטחים בפני פרעה את מצוקתם: "עַד מֵתִי יִהְיֶה זֶה לָנוּ לְמוֹקֵשׁ? שִׁלַּח אֶת הָאֲנָשִׁים, וַיַּעֲבֹדוּ אֶת ה' אֱ-לֹהֵיהֶם! הֲטָרַם תִּדְעַ כִּי אֲבָדָה מִצְרַיִם?!" (שמ' יז:ז). אך כך משיב פרעה למשה ולאהרון:

יְהִי כֵּן ה' עִמָּכֶם כְּאֲשֶׁר אֲשַׁלַּח אֶתְכֶם וְאֶת טַפְכֶם רְאוּ כִּי רָעָה נִגַד פְּנִיכֶם. לֹא כֵּן לָכוּ נָא הַגְּבֵרִים וַיַּעֲבֹדוּ אֶת ה', כִּי אֲתָה אַתָּם מִבְּקָשִׁים!" (שמ' יז:יא).

ומיד הוא מוסיף לדבריו מעשה: "וַיִּגְרֶשׁ אֶתְכֶם מֵאֶת פְּנֵי פְרַעֲה" (שם:י).

לאחר המכה הקשה ביותר, מכת בכורות, חלה התפנית: "וַתַּחַזַּק מִצְרַיִם עַל הָעָם לְמַהֵר לְשַׁלְּחָם מִן הָאָרֶץ כִּי אָמְרוּ כִלְנוּ מֵתִים!" (שמ' יב:לג).

אך הבה נראה את ההמשך. מה קרה אחרי שבני ישראל יצאו מן הארץ:

וַיִּהְיֶה לְבַב פְּרַעֲה וַיַּעֲבֹדֵהוּ אֶל הָעָם וַיֹּאמְרוּ מֵה זֹאת עֲשִׂינוּ כִּי שִׁלְחָנוּ אֶת יִשְׂרָאֵל מֵעַבְדָּנוּ?! (שמ' יד:ה).

6 כך, למשל, נעשה פירוק קשר הנישואין. בלשון הכתוב, האיש 'משלח' את אשתו מביתו (כגון דב' כד:א-ד; יש' נ:א). כנגד זה התואר המקראי השכיח לאישה בסטטוס כזה במקרא הוא 'גרושה' (תכופות יחד עם 'אלמנה' בטקסטים כוהניים).

7 ראו מאמרי "השורשים המקראיים גר"ש ו-של"ח: משחק-רדיפה במגרשן של מילים סמי-נרדפות", מחקרי גבעה 2 (תש"ף), עמ' 29-21.